

DOI <https://doi.org/10.36719/2707-9317/119/79-88>

Analysis and assessment of the current state of the use of women's labor in Azerbaijan's industrial sector

Nicat Muradlı

Institute of Economics, Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan
Doctoral student

Abstract: The article analyzes and assesses the current state of the use of women's labor in Azerbaijan's industrial sector based on official statistical data. The study examines changes in the number and share of wage-employed women during 2020–2024, the sectoral structure of employment, and the dynamics of women's employment within business entities. The analysis shows that although the overall number and proportion of women employed in industry have increased, this growth has been uneven across different industrial branches. While manufacturing remains the sector with the highest concentration of women workers, their participation in mining and energy-related industries remains relatively low. The article also focuses on women's working conditions, sanitary and hygienic issues, wage disparities between men and women, and problems related to vocational training and skills development. It is emphasized that a significant number of women continue to work in unfavorable working environments. The study concludes that more efficient use of women's labor in industry requires strengthening vocational training systems, improving working conditions, reducing gender-based wage gaps, and promoting women's access to higher-skilled and better-paid industrial occupations.

Keywords: women's employment, industrial sectors, manufacturing industry, business entities, wage-employed workers.

Azərbaycanın sənaye sahəsində qadın əməyindən istifadənin müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

Nicat Muradlı

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi İqtisadiyyat İnstitutu
Doktorant

Xülasə: Məqalədə Azərbaycanın sənaye sahəsində qadın əməyindən istifadənin müasir vəziyyəti rəsmi statistik məlumatlar əsasında təhlil və qiymətləndirilir. Araşdırmada 2020–2024-cü illərdə sənayedə muzzdla çalışan qadınların sayında və xüsusi çəkisində baş vermiş dəyişikliklər, sahələr üzrə məşğulluq quruluşu, eləcə də sahibkarlıq subyektlərində qadın məşğulluğunun dinamikaşı ətraflı şəkildə araşdırılır. Təhlillər göstərir ki, ümumilikdə sənayedə qadınların sayı və payı artsa da, ayrı-ayrı sahələr üzrə bu artım qeyri-bərabər xarakter daşıyır. Emal sənayesində qadınların üstün mövqeyi qorunub saxlanıldığı halda, mədənçıxarma və enerji sahələrində onların payı nisbətən aşağıdır. Məqalədə həmçinin qadınların əmək şəraiti, sanitar-gigiyena problemləri, əmək haqqı fərqləri və kadr hazırlığı məsələləri də diqqət mərkəzinə çəkilir. Nəticə olaraq vurğulanır ki, qadın əməyindən daha səmərəli istifadə edilməsi üçün peşə hazırlığının gücləndirilməsi, iş şəraitinin yaxşılaşdırılması və qadınların yüksək ixtisaslı sahələrə cəlb olunması zəruridir.

Açar sözlər: qadın məşğulluğu, sənaye sahələri, emal sənayesi, sahibkarlıq subyektləri, muzzdla çalışanlar

Giriş

Sənaye sahəsi Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatının aparıcı sahələrindən biri olub ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafında və əhalinin, o cümlədən qadınların işlə təmin edilməsi sahəsində özünəməxsus rol oynayır. Çünki, istehsal prosesinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması iş şəraitinin sağlamlaşdırılması və yüngülləşdirilməsinə yol açdığından qadınların həmin səbəblərə cəlb edilməsinə şərait yaradır. Buna görə də sənayedə və onun ayrı-ayrı sahələrində qadın əməyindən istifadənin vəziyyətinin və bu sahədə mövcud olan çatışmazlıqların aşkara çıxarılıb öyrənilməsi və bu sahədə vəziyyətin yaxşılaşdırılmasına dair təklif və tövsiyələrin verilməsinə böyük ehtiyac vardır.

Sənayedə qadın əməyindən istifadənin müasir vəziyyətinin təhlili və qiymətləndirilməsi

Sənaye respublikamızın aparıcı iqtisadiyyat sahələrindən biridir. Hazırda ölkəmizdə istehsal edilən Ümumi Daxili Məhsulun 35,9 faizi¹⁴; ölkə iqtisadiyyatında muzzdla çalışanların 13,7 faizi¹⁵, o cümlədən muzzdla çalışan qadınların 7,9 faizi¹⁶, sənaye sahəsinin payına düşür. 2024-cü ilin rəsmi statistik məlumatlarına əsasən respublikamızın sənaye sahəsində muzzdla çalışmış 243,9 min nəfərin¹⁷ 56,8 min nəfəri¹⁸ və ya təqribən 23,8 faizini qadınlar təşkil edir. Bu isə o deməkdir ki, qadınlar ölkə sənayesinin inkişafında mühüm rol oynayır. Tarixi təcrübə göstərir ki, sənayenin inkişafı qadınların ictimai əmək dairəsinə cəlb edilməsində mühüm rol oynamışdır. Təsədüfi deyildir ki, tarixdə qadınların geniş surətdə ictimai istehsala cəlb edilməsi də maşınlı iri sənayenin meydana gəlib inkişafı ilə bir dövrə düşür. Ümumi meyl isə bundan ibarətdir ki, sənayesinin inkişafı qadınların geniş miqyasda ictimai istehsala cəlb edilməsinə təsir göstərən mühüm amil kimi çıxış edir. Çünki, sənayenin inkişafı ictimai əmək bölgüsünün daha da genişlənilib dərinləşməsinə, yeni istehsal sahələrinin, peşə və ixtisasların yaranıb inkişaf etməsinə, istehsal proseslərinin mexanikləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması yolu ilə əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması və sağlamlaşdırılmasına səbəb olur. Bu səbəbdən də ölkəmizdə sənayeləşdirmənin inkişaf edib genişlənməsi və texniki tərəqqinin sürətlənməsi bütünlükdə iqtisadiyyatın, o cümlədən də sənayenin özünün sahə və ərazi quruluşunun dəyişdirilib təkmilləşməsinə səbəb olmuş, bu isə öz növbəsində həmin sahədə və onun ayrı-ayrı

¹⁴ Azərbaycanın milli hesabları. Statistik məcmuə. Bakı, 2025, səh. 34.

¹⁵ Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Bakı, 2025, səh. 28.

¹⁶ Yənə orada. səh. 29.

¹⁷ Yənə orada. səh.27.

¹⁸ Yənə orada. səh.29.

sahələrində muzzla çalışanların sayının və onun xüsusi çəkisinin artıb çoxalmasına gətirib çıxarmışdır. Ölkə sənayesində və onun ayrı-ayrı sahələrində muzzla çalışanlar arasında qadınların sayında və xüsusi çəkisində baş vermiş dəyişiklikləri aşağıdakı 1-ci cədvəlin məlumatlarından aydın görmək olar.

Cədvəl 1¹⁹

Azərbaycan Respublikası sənayesində muzzla çalışanların cins tərkibi üzrə sayında və cins quruluşunda baş vermiş dəyişikliklər (2020-2024-cü illər)

SƏNAYE SAHƏLƏRİ	2020-ci il			2024-cü il			2020-2024-cü illərdə %-lə	
	Cəmi muzzla çalışanlar (nəfər)	Onlardan qadınlar (nəfər)	qadınların xüsusi çəkisi %	Cəmi muzzla çalışanlar (nəfər)	Onlardan qadınlar (nəfər)	qadınların xüsusi çəkisi %	Cəmi muzzla çalışanlar	Onlardan qadınlar
Bütün sənaye	219535	50099	22,8	243920	56806	23,3	111,1	113,4
1. Mədənçıxarma sənayesi	34127	4334	12,7	32963	4063	13,4	96,4	93,7
1.1. Xam neft və təbii qaz	20241	2690	13,3	19638	2394	12,2	97,0	89,0
1.2. Metal filizinin hasilatı	1581	131	8,3	1987	236	11,9	125,7	180,2
1.3. Mədənçıxarma sənayesinin digər sahələri	2576	286	11,1	2705	185	6,8	105,0	64,7
1.4. Mədənçıxarma sənaye sahəsində xidmətlərin göstərilməsi	9729	1227	12,6	8633	1268	14,7	88,7	103,3
2. Emal sənayesi	127132	32160	25,3	135972	37067	27,3	107,0	115,3
2.1. Qida məhsullarının istehsalı	30366	9903	32,6	35054	13706	39,1	115,4	138,4
2.2. İçki istehsalı	7732	2202	28,5	6991	1604	23,0	90,4	72,8
2.3. Tütün məmulatlarının istehsalı	1094	212	19,4	1302	280	21,5	119,0	132,1
2.4. Toxuculuq sənayesi	8958	3482	38,9	8446	2900	34,3	94,3	83,3
2.5. Geyim istehsalı	3149	1946	61,8	4517	3264	72,3	141,6	110,3
2.6. Dəri və dəridən məmulatların, ayaqqabıların istehsalı	702	316	45,0	663	270	40,7	92,1	85,4
2.7. Məbeldən başqa ağacın emalı və ağacdan məmulatların istehsalı	1438	324	23,5	752	145	19,3	52,3	60,4
2.8. Kağız və karton istehsalı	1549	550	35,5	2255	799	35,4	145,6	145,3
2.9. Poliqrafiya məhsullarının istehsalı	2116	607	28,7	2981	828	33,4	117,2	136,4
2.10. Neft məhsullarının istehsalı	3868	1263	32,7	3991	1032	25,9	103,4	81,7
2.11. Kimya sənayesi	8655	2243	25,4	8466	2162	25,1	97,8	96,4
2.12. Əczaçılıq məhsullarının istehsalı	270	1294	47,8	371	210	56,6	137,4	162,8
2.13. Rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalı	6490	1574	22,5	6863	1612	23,5	98,2	102,4
2.14. Tikinti material-larının istehsalı	13514	1494	11,1	11941	1492	12,4	88,4	99,9
2.15. Metallurgiya sənayesi	5747	576	10,0	6455	439	6,0	112,3	67,7
2.16. Hazır metal məmulatlarının istehsalı	4586	402	43,6	4223	406	26,9	75,5	101,0
2.17. Kompüter, elektron və optik məhsullarının istehsalı	1634	468	28,6	390	89	22,8	23,9	19,0
2.18. Elektrik avadanlıqlarının istehsalı	4292	653	15,2	3510	595	17,0	81,8	91,1
2.19. Maşın və avadanlıqların istehsalı	4400	1019	25,5	6273	1441	23,0	156,8	141,4
2.20. Avtomobil və qoşquların istehsalı	732	95	13,0	879	137	15,6	120,1	144,2
2.21. Sair nəqliyyat vasitələrinin istehsalı	1587	362	22,8	1517	291	19,2	95,0	80,4
2.22. Məbellərin istehsalı	6211	2438	39,3	8592	1717	20,0	138,3	70,4
2.23. Sair sənaye məhsullarının istehsalı	1163	264	22,7	1866	444	23,8	160,4	166,7
2.24. Maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri	6289	638	10,1	8176	1204	14,7	130,0	188,7
3. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	28338	3177	11,2	29709	3242	11,0	104,8	102,1
4. Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	29938	10428	34,8	45276	12434	27,5	151,2	121,0

¹⁹ Cədvəl Azərbaycanın sənayesi: statistik məcmuə. Bakı, 2025, səh. 13-15 əsasında tərtib edilmişdir.

1-ci cədvəldə əksini tapmış məlumatlar göstərir ki, son 5 il (2020-2024-cü illər) ərzində ölkə sənayesində muzzla çalışanların sayının 111,1 faiz artaraq 219535 nəfərdən 243220 nəfərə çatmasına rəğmən həmin sahədə muzzla çalışan qadınların sayı 113,4 faiz artaraq 50099 nəfərdən 56806 nəfərə yüksəlmişdir. Bu göstərici sənayenin ayrı-ayrı sahələrində eyni olmayıb müxtəlif səviyyədə artıb-azalmaqla diqqəti cəlb edir. Sənaye istehsalının ayrı-ayrı sahələrində bütünlükdə **muzzla çalışanların** ən çox artımı sair sənaye məhsulları istehsalı (160,4 faiz); maşın və avadanlıqların istehsalı (156,8 faiz); su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı (151,2 faiz); kağız və karton istehsalı (145,6 faiz); geyim istehsalı (141,6 faiz); mebellərin istehsalı (138,3 faiz); əczaçılıq məhsulları istehsalı (137,4 faiz); metal filizinin hasilatı (125,7 faiz) sahələrində qeydə alınmışdırsa; **muzzla çalışan qadınların** sayının ən çox artımı maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri (188,7 faiz); metal faizinin hasilatı (180,2 faiz); əczaçılıq məhsulları istehsalı (162,8 faiz); kağız və karton istehsalı (145,3 faiz); avtomobil və qoşquların istehsalı (144,2 faiz); qida məhsulları istehsalı (138,4 faiz); poliqrafiya məhsulları istehsalı (136,4 faiz); tütün məmulatları istehsalı (132,1 faiz) sahələrində qeydə alınmışdır. Bununla belə sənayenin bir çox başqa sahələrində həm bütünlükdə muzzla çalışanların və həm də qadınların sayı bu və ya digər dərəcədə azalmışdır. Bütünlükdə muzzla çalışanların, o cümlədən də qadınların sayının azalması isə mədənçıxarma sənayesi (müvafiq surətdə 3,6 və 6,3 faiz); xam neft və təbii qaz (3,0 və 11,0 faiz); içki istehsalı (9,6 və 17,2 faiz); toxuculuq sənayesi (5,7 və 46,7 faiz); dəri və dəridən məmulatların və ayaqqabıların istehsalı (7,9 və 14,6 faiz); mebellədən başqa ağacın emalı və ağacdən məmulatların istehsalı (47,7 və 39,6 faiz); kimya sənayesi (2,2 və 3,6 faiz); tikinti materiallarının istehsalı (11,5 və 0,1 faiz) və elektrik avadanlıqlarının istehsalı (18,2 və 8,1 faiz); sair nəqliyyat vasitələrinin istehsalı (4,4 və 19,6 faiz) və kompüter, elektron və optika məhsulları istehsalı sahələrində özünü büruzə vermişdir. **Sənayenin bəzi sahələrində muzzla çalışanların, digərlərində isə qadınların sayının azalması prosesi baş vermişdir.** Bütünlükdə muzzla çalışanların sayının azaldığı sənaye sahələrinə mədənçıxarma sənayesinin digər sahələri (11,3 faiz); rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalı (1,8 faiz); hazır metal məmulatlarının istehsalı sahələri (24,5 faiz); muzzla çalışan qadınların sayının azaldığı sənaye sahələrinə isə mədənçıxarma sənayesinin digər sahələri (35,3 faiz); neft məhsullarının istehsalı (18,3 faiz); metallurgiya sənayesi (32,3 faiz) və metalların istehsalı (29,6 faiz) sahələri aiddir.

Bütün bu dəyişikliklərin nəticəsində 2020-2024-cü illərdə sənaye sahəsində muzzla çalışanlar arasında qadınların xüsusi çəkisi ölkə üzrə artaraq 22,8 faizdən 23,3 faizə, o cümlədən mədənçıxarma sənayesində 12,7 faizdən 13,4 faizə; emal sənayesində 25,3 faizdən 27,3 faizə qalxmış; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sahəsində 11,2 faizdən 11,0 faizə; su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində isə 34,5 faizdən 27,5 faizə düşmüşdür. Bununla belə mədənçıxarma sənayesinin ayrı-ayrı sahələrində muzzla çalışanlar arasında qadınların xüsusi çəkisi 2020-ci ildə 8,3 faizlə (metal filizinin hasilatı) 13,3 faiz (xam neft və təbii qaz) arasında tərəddüd etdiyi halda, 2024-cü ildə 6,8 faizlə (mədənçıxarma sənayesinin digər sahələrində) 14,7 faiz (mədənçıxarma sənayesi) arasında; emal sənayesi sahəsində 2020-ci ildəki 10,0 faizlə (metallurgiya sənayesi) 61,5 faiz arasında (geyim istehsalı) tərəddüd etməklə dəyişməsinə rəğmən 2024-cü ildə 6,0 faizlə (metallurgiya sənayesi) 72,3 faiz arasında (geyim istehsalı) tərəddüd etməklə dəyişmişdir. 1-ci cədvəlin məlumatlarından o da aydın olur ki, sənayedə muzzla çalışanlar arasında **qadınların ən yüksək xüsusi çəkisi** emal sənayesində (27,3 faiz), geyim istehsalında (72,3 faizə); əczaçılıq məhsulları istehsalı (56,6 faiz); dəri və dəridən məmulatların, ayaqqabıların istehsalı (40,7 faiz); qida məhsulları istehsalı (39,1 faiz); kağız və karton istehsalı (35,4 faiz); toxuculuq sənayesi (34,3 faiz) və poliqrafiya məhsulları istehsalı (33,4 faiz) sahələrində; **ən az xüsusi çəkisi isə** metallurgiya sənayesi (6,0 faiz); tikinti materialları istehsalı (12,4 faiz); maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri (14,7 faiz) və avtomobil və qoşquların istehsalı (15,6 faiz) sahələrində qeydə alınmışdır.

Sənaye sahəsində qadın əməyindən istifadənin vəziyyətini xarakterizə edən ən mühüm göstəricilərdən biri də həmin sahədə muzzla çalışan qadınların sahə məşğulluq quruluşunda baş vermiş dəyişikliklərdən ibarətdir. Bunu aşağıdakı 2-ci cədvəlin məlumatlarından görmək olar.

**Azərbaycan sənayesində muzdlı çalışan qadınların sənayenin ayrı-ayrı sahələri arasında bölünməsi nisbətlərində baş vermiş dəyişikliklər
(2020-2024-cü illərdə)**

SƏNAYE SAHƏLƏRİ	2020-ci il		2024-cü il		2020-2025-ci illərdə %-lə	
	Cəmi muzdlı çalışan qadınların sayı (nəfər)	Yekuna nisbətən %	Cəmi muzdlı-la çalışan qadınların sayı (nəfər)	Yekuna nisbətən %	Qadınların sayı %	Xüsusi çəkisi faiz bənd (+)(-)
Bütün sənaye	50099	100	56806	100	113,4	-
1. Mədənçıxarma sənayesi	4334	8,7	4063	7,2	93,7	-1,5
1.1. Xam neft və təbii qaz	2690	62,1	2394	58,9	89,0	-3,2
1.2. Mədənçıxarma sənayesinin digər sahələri	1644	37,4	1669	41,1	101,8	+3,2
2. Emal sənayesi	32160	64,7	37067	65,3	115,3	+1,1
2.1. Qida məhsulları istehsalı	9903	30,8	13706	37,0	138,4	+6,2
2.2. İçki istehsalı	2202	6,8	1604	4,3	72,8	-2,5
2.3. Toxuculuq sənayesi	3482	10,8	2908	7,8	83,5	-3,0
2.4. Geyim istehsalı	1996	6,2	3264	8,8	171,2	+2,5
2.5. Kağız və karton istehsalı	550	1,7	799	2,2	145,3	+0,5
2.6. Poliqrafiya məhsullarının istehsalı	607	1,9	828	2,2	136,4	-0,3
2.7. Neft məhsullarının istehsalı	1263	3,9	1032	2,8	81,7	-1,1
2.8. Kimya sənayesi	2243	7,0	2162	5,8	96,4	-1,2
2.9. Rezin və plastik kütlə məmulatlarının istehsalı	1574	4,9	1612	4,3	102,4	-0,6
2.10. Tikinti materiallarının istehsalı	1494	4,6	1492	4,0	99,9	-0,6
2.11. Metallurgiya sənayesi	576	1,8	439	1,1	76,2	-0,7
2.12. Elektrik avadanlıqlarının istehsalı	653	2,0	595	1,6	91,1	-0,4
2.13. Maşın və avadanlıqların istehsalı	1019	3,2	1441	3,9	141,4	+0,7
2.14. Mebellərin istehsalı	1438	4,4	1717	4,6	169,4	+0,2
2.15. Maşın və avadanlıqların quraşdırılması və təmiri	638	2,0	1204	3,2	188,7	+1,2
2.16. Sair emal sənayesi sahələri	2572	8,0	2372	6,4	92,2	-1,6
3. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	3177	6,3	3242	5,7	102,0	-0,6
4. Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	10428	20,8	12434	21,9	119,2	+1,1

2-ci cədvəlin məlumatlarından görünür ki, 2020-2024-cü illəri əhatə edən 5 il ərzində ölkə sənayesində muzdlı çalışan qadınların sayı 113,4 faiz artaraq 50099 nəfərdən 56806 nəfərə, o cümlədən mədənçıxarma sənayesində 6,3 faiz azalaraq 4334 nəfərdən 4063 nəfərə düşmüş; emal sənayesində 115,9 faiz artaraq 32160 nəfərdən 37067 nəfərə; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatından 102,0 faiz artaraq 3177 nəfərdən 3242 nəfərə; su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində isə 119,2 faiz artaraq 10428 nəfərdən 12434 nəfərə çatmışdır. Bu dəyişikliklərin nəticəsində ölkə sənayesində muzdlı çalışan qadınların payı mədənçıxarma sənayesində 1,5 faiz bənd azalaraq 8,7 faizdən 7,2 faizə; emal sənayesində 1,1 faiz bənd artaraq 64,2 faizdən 65,3 faizə, su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində 1,1 faiz bənd artaraq 20,8 faizdən 21,9 faizə yüksəlmiş; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizi sahəsində isə 0,6 faiz bənd azalaraq 6,3 faizdən 5,7 faizə düşmüşdür. 1-cin cədvəlin məlumatlarından göründüyü kimi, hazırda ölkə sənayesində muzdlı çalışanların əksəriyyəti, yəni 65,3 faizi emal sənayesində; 21,9 faizi su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsinin; 5,7 faizi isə elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sahəsində cəmlənmişdir. Qeyd edilən cədvəlin məlumatlarından aydın olur ki, mədənçıxarma sənayesində məşğul olan qadınların 2020-ci ildə 62,1 faizi xam neft və qaz hasilatı sahəsinin, 37,9 faizi mədənçıxarma sənayesinin digər sahələrinin payına düşmüşdürsə bu göstərici dəyişərək 2024-cü ildə

²⁰ Cədvəl: Azərbaycanın sənayesi. Statistik məcmuə. Bakı, 2025-ci il, səh. 13-15 əsasında tərtib edilmişdir.

müvafiq surətdə 58,9 və 41,1 faiz təşkil edir. Ölkə sənayesində muzdlı çalışan qadınların əksəriyyətini özündə cəmləşdirmiş emal sənayesinə gəldikdə isə burada fəaliyyət göstərmiş 24 sənaye sahəsinin 18-də, yəni 75,0 faizində muzdlı çalışan qadınların payı 2020-ci ilə nisbətən 2024-cü ildə 0,2 faiz bəndlə (mebellərin istehsalı) 3,0 faiz bənd arasında (toxuculuq sənayesi) tərəddüd etməklə azalmış və cəmi 6-sında, yəni 25,0 faizində isə 0,2 faiz bəndlə (mebellərin istehsalı) 6,2 faiz bənd arasında (qida istehsalı) tərəddüd etməklə artıb çoxalmışdır. **Sənaye sahəsində** qadın əməyindən istifadənin müasir vəziyyətini xarakterizə edən mühüm göstəricilərdən biri də həmin sahədə fəaliyyət göstərən bütünlükdə sahibkarlıq subyektlərində və onun ayrı-ayrı növlərində muzdlı çalışanlar arasında onların sayında və xüsusi çəkisində baş verən dəyişikliklərdən ibarətdir. Bu dəyişiklikləri aşağıda təqdim edilən 3-cü cədvəldə öz əksini tapmış rəsmi statistik məlumatlardan aydın görmək olar. Həmin cədvəlin məlumatları göstərir ki, son 5 il ərzində (2020-2024-cü illərdə) respublikanın sənaye sahəsində fəaliyyət göstərmiş sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışan bütün işçilərin sayının 114,3 faiz, o cümlədən **mikro sahibkarlıqda** – 118,7 faiz; **kiçik sahibkarlıq subyektlərində** 125,3 faiz; **orta sahibkarlıq subyektlərində** isə 111,3 faiz artmasına rəğmən muzdlı çalışan qadınların sayı xeyli yüksək, yəni müvafiq surətdə 1228; 135,2; 144,2 və 111,8 faiz artıb çoxalmışdır. Bu göstəricilər sənayenin ayrı-ayrı sahələrində fəaliyyət göstərmiş sahibkarlıq subyektlərində isə xeyli fərqli olaraq özünü təzahür etdirmişdir. Bu dəyişikliklər özünü ayrı-ayrı sahibkarlıq növlərində müxtəlif olmaqla təzahür etmişdir. Belə ki, əgər bütün sənaye sahəsində, o cümlədən emal sənayesində fəaliyyət göstərən bütün sahibkarlıq növlərində muzdlı çalışan işçilər arasında qadınların sayı daha da sürətlə artmaqda davam etmişdirsə; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sahəsində fəaliyyət göstərən bütün növ sahibkarlıq subyektlərində həm bütün muzdlı işləyənlərin və həm də qadınların sayının azalması müşahidə olunur: su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərində isə muzdlı çalışanların sayının artmasına nisbətən, kiçik sahibkarlıq subyektləri istisna olunmaqla kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışan qadınların sayı xeyli azalmışdır. Bu dəyişikliklər isə obyektiv surətdə sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışanlar arasında qadınların xüsusi çəkisinə də təsirsiz qalmamışdır. Belə ki, əgər müqayisə edilən dövrdə (2020-2024-cü illər) ölkə sənayesində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışanlar arasında qadınların xüsusi çəkisi 1,5 faiz bənd artaraq 20,8 faizdən 22,3 faizə, o cümlədən **mikro sahibkarlıq subyektlərində** 3,1 faiz bənd artaraq 22,6 faizdən 25,7 faizə; **kiçik sahibkarlıq subyektlərində** 3,2 faiz bənd artaraq 21,6 faizdən 24,8 faizə, **orta sahibkarlıq subyektlərində** 0,9 faiz bənd artaraq 20,4 faizdən 21,3 faizə yüksəlmişdirsə, **mədəncixarma sənayesində** fəaliyyət göstərən bütün sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışanlar arasında qadınların xüsusi çəkisi 0,2 faiz bənd azalaraq 12,5 faizdən 12,3 faizə; o cümlədən **mikro sahibkarlıq subyektlərində** 3,1 faiz bənd azalaraq 17,3 faizdən 14,2 faizə; **orta sahibkarlıq subyektlərində** 2,0 faiz bənd azalaraq 13,0 faizdən 11,0 faizə düşmüş; **kiçik sahibkarlıq subyektlərində** 3,4 faiz bənd artaraq 11,8 faizdən 15,2 faizə qalxmış; emal sənayesində fəaliyyət göstərən bütün sahibkarlıq subyektlərində 2,3 faiz bənd artaraq 24,4 faizdən 26,7 faizə; o cümlədən **mikro sahibkarlıq subyektlərində** 0,1 faiz artaraq 25,9 faizdən 26,0 faizə; **kiçik sahibkarlıq subyektlərində** 3,0 faiz bənd artaraq 23,8 faizdən 26,8 faizə; **orta sahibkarlıq subyektlərində** isə 5,3 faiz bənd artaraq 23,0 faizdən 28,3 faizə qalxmış; **elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sahəsində fəaliyyət göstərən bütün sahibkarlıq subyektlərində** 0,4 faiz bənd azalaraq 7,7 faizdən 7,3 faizə; o cümlədən **mikro sahibkarlıq subyektlərində** 1,2 faiz bənd azalaraq 7,6 faizdən 6,9 faizə; **orta sahibkarlıq subyektlərində** 0,4 faiz bənd azalaraq 7,7 faizdən 7,3 faizə düşmüş; **kiçik sahibkarlıq subyektlərində** isə 0,1 faiz bənd artaraq 8,1 faizdən 8,2 faizə qalxmış; su təsərrüfatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sənayesi sahəsində həm bütünlükdə həmin sahədə fəaliyyət sahəsində və həm də onun bütün növlərində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq sahələrinin hamısında muzdlı çalışanların arasında qadınların xüsusi çəkisi müvafiq surətdə 2,1; 1,3; 0,2 və 2,2 faiz bənd azalaraq 21,9; 27,8; 23,2 və 21,8 faizə düşmüşdür. **Bu dəyişikliklər sahibkarlıq subyektlərində muzdlı çalışanların, o cümlədən də qadınların mikro, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri arasında bölüşdürülməsi vəziyyətində də özünü təzahür etdirir.**

Azərbaycan Respublikasının sahibkarlıq subyektlərində muzzla çalışanlar arasında qadınların sayının və xüsusi çəkisinin dəyişilməsi dinamikası (2020-2024-cü illər)

	2020-ci il				2024-cü il				2020-2024-cü illər			
	Muzzla işləyənlərin sayı (nəfər)	O cümlədən			Muzzla işləyənlərin sayı (nəfər)	O cümlədən			Cəmi	O cümlədən		
		mikro	kiçik	orta		mikro	kiçik	orta		mikro	kiçik	orta
Bütün sənayedə muzzla çalışanların sayı	80104	4442	15901	59761	91692	5247	19918	66500	114,5	118,7	125,3	111,3
O cüm: qadınlar	16638	998	3430	12210	20438	1349	4946	14143	122,8	135,2	144,2	115,5
1. Mədənçıxarma sənayesində	4533	403	1582	2548	4691	260	1246	3185	103,3	64,5	78,8	125,0
O cüm: qadınlar	568	52	186	330	575	37	190	348	101,2	71,1	102,2	115,2
Qadınların xüsusi çəkisi - %	12,5	17,3	11,8	13,0	12,3	14,2	15,2	11,0	-0,2	-3,1	+3,4	-2,0
2. Emal sənayesində	47270	3327	11304	32639	58402	4466	15822	37814	122,9	134,2	140,0	115,9
O cüm: qadınlar	11522	847	2687	7988	15524	1210	4244	10070	134,7	142,9	157,4	126,1
Qadınların xüsusi çəkisi	24,4	25,9	23,8	23,0	26,7	26,0	26,8	28,3	+2,3	+0,1	+3,0	+5,3
3. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	14485	501	963	13022	13674	235	748	12655	94,6	47,0	81,4	97,0
qadınlar	1119	35	78	1006	1003	15	64	924	89,6	39,5	82,1	91,8
Qadınların xüsusi çəkisi	7,7	7,0	8,1	7,7	7,3	6,4	8,2	7,3	-0,4	-1,2	+0,1	

Həmin vəziyyəti aşağıdakı 4-cü cədvəldə öz əksini tapmış məlumatlardan da aydın görmək olar. Həmin cədvəlin məlumatlarından görünür ki, hazırda ölkə sənayesində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərində muzzla çalışan bütün işçilərin ayrı-ayrı sənaye sahələrində **1,7 faizlə** (elektrik enerjisi qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı) **7,7 faiz** arasında tərəddüd etməklə **5,7 faizi mikro sahibkarlıq subyektlərinin**; ayrı-ayrı sənaye sahələrində **5,5 faizlə** (mədənçıxarma sənayesi) **27,2 faiz** arasında (emal sənayesi) tərəddüd etməklə **21,7 faiz kiçik sahibkarlıq subyektlərinin**; ayrı-ayrı sənaye sahələri arasında **65,1 faizlə** (emal sənayesi) **92,6 faiz** arasında (elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı) tərəddüd etməklə **92,6 faizi** isə **orta sahibkarlığın** payına düşməsinə rəğmən həmin sənaye sahəsində fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərində muzzla çalışan qadınların ayrı-ayrı sənaye sahələrində **1,5 faizlə** (elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı) **7,8 faiz** arasında (emal sənayesi) tərəddüd etməklə **6,6 faizi mikro sahibkarlıq subyektlərinin**; müvafiq surətdə **6,4 faizlə** (elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı) **33,1 faiz arasında** (mədənçıxarma sənayesi) tərəddüd etməklə **24,2 faizi kiçik sahibkarlıq subyektlərinin**; **64,9 faizlə** (emal sənayesi) **92,1 faiz** arasında (elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı) tərəddüd etməklə **72,6 faizi** isə **orta sahibkarlıq subyektlərinin** payına düşür.

²¹ Cədvəl: Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2022, səh. 54-55 və səh. 71-72; Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2025, səh. 54-55 və səh 71-72 əsasında tərtib edilmişdir.

Azərbaycan sənayesinin və onun ayrı-ayrı sahələrində muzzla çalışanların, o cümlədən qadınların sahibkarlıq növləri arasında bölünməsi dinamikası (2020-2024-cü illər)

SƏNAYE SAHƏLƏRİ	2020-ci il				2024-cü il			
	Cəmi muzzla çalışanlar %	Onlardan			Cəmi muzzla çalışanlar %	Onlardan		
		mikro	kiçik	orta		mikro	kiçik	orta
Bütünlükdə sənayedə muzzla çalışanlar	100,0	5,6	19,8	74,6	100,0	5,7	21,7	72,6
o cüm: qadınlar	100,0	6,0	20,6	74,4	100,0	6,6	24,2	69,2
1. Mədənçıxarma	100,0	8,9	34,9	56,2	100,0	5,0	26,6	67,9
o cüm: qadınlar	100,0	9,2	32,7	58,1	100,0	6,4	33,1	60,5
2. Emal sənayesi	100,0	7,0	23,9	69,1	100,0	7,0	27,2	65,1
o cüm: qadınlar	100,0	7,4	23,3	69,3	100,0	7,8	27,3	64,9
3. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı	100,0	3,4	6,5	90,1	100,0	1,7	5,7	92,6
üm: qadınlar	100,0	3,1	7,0	89,9	100,0	1,5	6,4	92,1
4. Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı	100,0	1,5	14,9	83,6	100,0	2,1	13,5	84,4
üm: qadınlar	100,0	1,9	14,0	82,4	100,0	2,6	13,4	84,0

Burada diqqəti çəkən müsbət cəhət hər şeydən əvvəl ondan ibarətdir ki, müqayisə edilən dövrdə (2020-2024-cü illər) ölkə iqtisadiyyatında fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərində, xüsusilə də kiçik sahibkarlıq subyektlərində muzzla çalışan işçilər arasında həm qadınların müvafiq sayı və həm də xüsusi çəkisi artıb çoxalmışdır ki, bu da müsbət hal kimi qiymətləndirilməlidir. Ancaq təəssüf doğuran hal isə ondan ibarətdir ki, hələ də sənaye sahəsində muzzla çalışan qadınların bir qismi iş yerlərində sanitar-gigiyena normalarına cavab verməyən işlərdə çalışırlar. Onların 60,0 faizi emal sənayesinin; 26,1 faizi mədənçıxarma sənayesində; 7,2 faizi elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı; 6,6 faizi su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsinin payına düşür. İş yerlərində sanitar-gigiyena normalarına cavab verməyən iş yerlərində çalışan həmin qadınların 35,3 faizi səs-küyün normadan artıq olduğu iş şəraitində; 49,3 faizi zərərli kimyəvi maddələrin normadan artıq olduğu iş şəraitində; 16,2 faizdən çoxu isə istehsalat tozunun normadan artıq olduğu iş şəraitində çalışanların payına düşür²³.

Bu deyilənlər onu göstərir ki, hələ də respublikamızın ayrı-ayrı sənaye sahələrində qadınların əməyinin yüngülləşdirilməsinə, onların iş yerlərində lazımi sanitar-gigiyena şəraiti yaradılmasına, kiçik yaşlı uşaqları olan qadınların əməyinin mühafizəsi və onlara göstərilən ictimai xidmətlərin yaxşılaşmasına istənilən səviyyədə fikir verilmir. Nəzərə almaq lazımdır ki, qeyd edilən iş yerlərində işləyən ana və hamilə qadınlar daha çox zərərli maddələrin təsirinə məruz qalır, bu hal isə ana südü ilə qidalanan südümər uşaqların və ana bətnində olan körpələrin sağlamlığına, normal çəkiddə və boyda doğulmasına mənfi təsir göstərir və onların arasında ölüm səviyyəsinin yüksəlməsinə səbəb olur. Qadın əməyinin tətbiq edildiyi bəzi sənaye müəssisələrində isə havanı təmizləyən qurğuların quraşdırılmaması; burada sanitar-gigiyena cəhətdən normal əmək şəraitinin yaradılmaması; havanın istilik, nəmlik, tozluq və qazlaşma dərəcəsinin yüksək olması hamilə qadınların orqanizmində müəyyən patoloji prosesin baş verməsinə və bu isə öz növbəsində qadınların xəstələnməsinə gətirib çıxarır. Aparılan tədqiqatların nəticələri göstərir ki, qadınların sosial vəziyyəti və onların əməyinin məzmunu ilə doğum və uşaqların ölüm səviyyəsi arasında müəyyən qanunauyğun daxili asılılıq vardır. Bu isə onu deməyə əsas verir ki, istehsal sahələrində muzzla çalışan qadınların əməyinin yüngülləşdirilməsi və iş şəraitinin yaxşılaşdırılması nəinki iqtisadi, həm də əhəlinin normal qaydada

²² Cədvəl: Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2022, səh. 54-55 və səh. 71-72; Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2025, səh. 54-55 və səh 71-72 əsasında tərtib edilmişdir.

²³ Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Bakı, 2025, səh. 53.

təkrar istehsalı, gənc nəslin sağlam və gümrə halda tərbiyə edilib böyüməsi ilə sıx surətdə bağlı olan sosial problemdir. **Buna görə də qadın əməyinin tətbiqinin qadağan edilməsinə dair mövcud qərar və qaydalara ciddi əmək edilməli, ayrı-ayrı iş proseslərində qadın əməyinin tətbiqinə müəyyən hədlər qoyulmalı və bu hal qadınların peşə və ixtisas dərəcəsinin artırılması tədbirlərində də öz əksini tapmalıdır.** Çünki, hazırda bəzi sənaye sahələrində hələ də qadın azıxtısalı işlərdə çalışanlar texniki tərəqqinin nailiyyətləri əsasında qadınların tədricən ağır fiziki işlərdən tamamilə azad edilərək nisbətən yüngül işlərə keçirilməsi vəzifəsinin müvəffəqiyyətlə həlli, hər şeydən əvvəl onları həmin işləri yerinə yetirməyə hazırlamağı tələb edir. Təəssüflər olsun ki, hələ də kadrların hazırlanması və iş yerləri ilə təmin edilməsi onların cins tərkibi üzrə həyata keçirilmədiyindən sadə və mürəkkəb iş proseslərində işləyən qadın və kişilərin sayı və xüsusi çəkisi arasındakı müəyyən uyğunsuzluqlar yaranmasına gətirib çıxarmış, bu isə öz növbəsində onların orta aylıq nominal əmək haqları arasında da fərqlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Təsədüfi deyildir ki, hal-hazırda da bu fərqlər mövcud olmaqdadır. 2024-cü ilin rəsmi statistikasına əsasən ölkə sənayesində muzzdla çalışan qadınların orta ayrıl nominal əmək haqqının məbləği kişilərin orta aylıq nominal əmək haqlarının 69,5 faizinə, o cümlədən mədənçıxarma sənayesində - 79,8; emal sənayesində - 60,4; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatında – 88,4; su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində isə 79,3 faizinə bərabərdir²⁴.

Bu sahədə vəziyyətin düzəldilməsində qadınların peşə-ixtisas dərəcəsinin yüksəldilməsi xeyli müsbət təsir göstərə bilər. Təqdire layiq haldır ki, axır 15 il ərzində (2010-2024-cü illər) Dövlət Məşğulluq Agentliyinin yerli qurumları qadınların peşə hazırlığına xüsusi qayğı və diqqət göstərməkdə əllərindən gələni etməyə çalışırlar. Rəsmi statistikaya əsasən qeyd edilən dövrdə (2010-2024-cü illər) adı çəkilən Agentliyin yerli qurumları tərəfindən peşə hazırlığına göndərilənlərin ümumi sayı təqribən 4,0 dəfə artaraq 3921 nəfərdən 15571 nəfərə; o cümlədən qadınların sayı 5,4 dəfədən çox artaraq 1818 nəfərdən 9911 nəfərə gəlib çatmışdır. Peşə hazırlığına göndərilənlər arasında 29 yaşadək olanların sayı isə 2,8 dəfədən çox artaraq 2728 nəfərdən 7716 nəfərə çatmışdır²⁵. Peşə hazırlığına göndərilənlər arasında qadınların xüsusi çəkisi 17,8 faiz bənd artaraq 46,4 faizdən 64,2 faizə; peşə hazırlığına göndərilənlər arasında 29 yaşınadək olanların xüsusi çəkisi isə 49,6-69,6 faiz arasında tərəddüd edərək dəyişmişdir. Sənayedə qadın əməyindən istifadəni xarakterizə edən mühüm göstəricilərdən biri də onların axıcılıq səviyyəsindən ibarətdir. Təqribi hesablamalara əsasən hazırda respublika sənayesində işdən çıxan qadınların 70,0 faizindən çoxunu öz arzusu ilə işdən çıxanlar təşkil edir. Bu göstərici mədənçıxarma sənayesində təqribən 74,1 faiz; emal sənayesində 88,4 faiz; elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı sahəsində 50-54 faiz; su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı sahəsində 45-46 faiz təşkil edir.

TƏKLİF VƏ TÖVSIYƏLƏR

Gələcəkdə respublika sənayesində qadın əməyindən səmərəli istifadə edilməsi üçün ölkəmizdə və onun ayrı-ayrı iqtisadi rayonlarında qadın əməyinin üstünlükdə tətbiq edildiyi sənaye sahələrinin, xüsusilə də toxuculuq sənayesinin; geyim istehsalı, qida məhsulları istehsalı; dəri və dəridən məmulatların, ayaqqabıların istehsalı, poliqrafiya məhsulları istehsalı, əczaçılıq məhsulları istehsalı və sair bu kimi sənaye sahələrinin ölkə ərazisində mövcud olan əmək potensialının, o cümlədən qadın əmək potensialının ictimai əmək dairəsinə cəlb edilməsi imkanları nəzərə alaraq inkişaf etdirilib düzgün yerləşdirilməsini; gələcəkdə elmi-texniki tərəqqinin daha da sürətlə inkişaf edəcəyini və istehsalata tətbiqinin artacağını, yüksək ixtisaslı kadrların əməyinin tətbiqini zəruri edərək yeni istehsal sahələrinin və peşələrin meydana gələcəyini nəzərə alaraq həmin sahələrdə işləmək qabiliyyətinə malik olan kadrların, o cümlədən qadın kadrlarının hazırlanmasını tələb edir. Daha doğrusu texniki tərəqqinin nailiyyətləri əsasında gələcəkdə qadınların tədricən ağır fiziki işlərdən tamamilə azad edilərək nisbətən yüngül və yüksək əmək haqqı verilən işlərdə işləməyə keçirilməsi vəzifəsinə müvəffəqiyyətli həlli, hər şeydən əvvəl onları həmin iş yerləri – yerinə yetirməyə

²⁴ Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Bakı, 2025, səh.67-68.

²⁵ Yenə orada. səh. 58.

hazırlamağı tələb edir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın milli hesabları. Statistik məcmuə. Bakı, 2025.
2. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Əmək bazarı. Statistik məcmuə. Bakı, 2025.
3. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanın sənayesi: statistik məcmuə. Bakı, 2025.
4. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2022.
5. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi. Azərbaycanda mikro, kiçik və orta sahibkarlıq. Statistik məcmuə Bakı, 2025.

Анализ и оценка современного состояния использования женского труда в промышленном секторе Азербайджана

Ниджат Мурадлы

Институт экономики Министерства науки и
образования Азербайджанской Республики
Докторант

Резюме: В статье на основе официальных статистических данных проводится анализ и оценка современного состояния использования женского труда в промышленном секторе Азербайджана. В исследовании рассматриваются изменения в численности и удельном весе наёмных женщин в 2020–2024 годах, отраслевая структура занятости, а также динамика занятости женщин в субъектах предпринимательства. Анализ показывает, что, несмотря на общий рост числа и доли женщин, занятых в промышленности, данный процесс носит неравномерный характер по отдельным отраслям. Обрабатывающая промышленность остаётся основной сферой концентрации женской рабочей силы, тогда как участие женщин в горнодобывающей и энергетической отраслях сравнительно невелико. В статье также уделяется внимание условиям труда женщин, санитарно-гигиеническим проблемам, различиям в уровне заработной платы мужчин и женщин, а также вопросам профессиональной подготовки и повышения квалификации. Отмечается, что значительная часть женщин продолжает работать в неблагоприятных условиях труда. В заключение подчёркивается необходимость повышения эффективности использования женского труда путём развития системы профессиональной подготовки, улучшения условий труда, сокращения гендерного разрыва в оплате труда и расширения доступа женщин к высококвалифицированным и более высокооплачиваемым рабочим местам в промышленности.

Ключевые слова: занятость женщин, отрасли промышленности, обрабатывающая промышленность, субъекты предпринимательства, наёмные работники.